

PROSTOR IZMEĐU SOLINA I TROGIRA U DIPLOMATIČKIM FORMULAMA SREDNJOVJEKOVNIH ISPRAVA

Milko BRKOVIĆ, Zadar

Upravo na prostor današnjih Kaštela, teritorij između Solina i Trogira, u VII. stoljeću dolaze Hrvati i nakon pada Salone osnivaju svoju novu državu s prvotnim središtem u Bihaćima. Podižu nova naselja, grade dvorove i crkve. Tako vladar Mislav na zapadnoj strani Solina, u selu Putalj, sagradi crkvu sv. Jurja po kojoj kasnije svoje ime dobiva Kaštel Sućurac (Sut-Juraj). Njegov nasljednik Trpimir podiže u Bihaćima, na temeljima rimske vile, crkvu sv. Marte. Tu su ujedno izdavane prve hrvatske isprave. Svo zemljište od Solina do Bihaća bijaše territorium regale. Prestankom državnog središta na teritoriju današnjih Kaštela i nestankom vlasti hrvatske narodne dinastije kraljevski posjedi ostaju bez stvarnog vlasništva. Stoga Splićani i Trogirani počehše pomicati svoje granice kako bi ogradili što više teritorija u korist svoje općine. Splićani su težili proširiti se do Bihaća, a Trogirani do Ostroga. Zaredaše međusobne svade i borbe u što su se uplitali obližnji gradovi, susjedi, hrvatski banovi i velmože, a i ugarsko-hrvatski kraljevi. O svemu tome većinu podataka nalazimo upravo u tekstovima sačuvanih srednjovjekovnih isprava.

Teritorij kasnijih Kaštela ili Kaštelansko polje obuhvaća prostor od Solina na istoku do Trogira na zapadu. S južne se strane nalazi more, odnosno Kaštelanski zaljev, a sa sjeverne stjenovito brdo Kozjak. Poslije Rimljana, u VII. stoljeću na taj prostor dolaze Hrvati, koji nakon pada Salone osnivaju svoju novu državu sa središtem u Bihaćima, upravo između Solina i Trogira, gdje podižu nova naselja i grade dvorove i crkve. Tako vladar Mislav (835.–845.) u selu Putalj, na zapadu Solina, sagradi crkvu sv. Jurja po kojoj će kasnije dobiti svoje ime Kaštel Sućurac (Sut-Juraj). Njegov nasljednik vladar Trpimir (845.–852.) podiže u Bihaćima, na temeljima jedne rimske vile, crkvu sv. Marte. Tu ujedno bijahu sagrađeni vladarski dvorovi gdje vladari Trpimir i Muncimir (892.–910.) izdavahu isprave. Svo zemljište od Solina do Bihaća bijaše *territorium regale* kojeg su hrvatski vladari davali crkvenim ustanovama. Južno od Bihaća, prema moru, nalaze se Divulje gdje su bili pašnjaci. Istočno od njih prostire se teritorij sv. Vitala, prozvan tako po crkvi sv. Vitala iz

srednjeg vijeka. Počinje od vode Resnika i, pružajući se put Trogira do potoka Slanca, spušta se do mora kod crkve sv. Vitala, a Rt Tarce ulazi u more. Današnji zapadni dio Kaštelanskog polja, od Ostroga do Divulja, zvao se i još se zove *Velo polje*, za razliku od njegova nastavka prema Trogiru, koji obuhvaća zemlje od Divulja ispod Karbana do Trogira, a zvao se *Malo polje*. Tu su se nalazili trogirski mlinovi u Pantanu. Na istočnoj su strani kasnijih Kaštela, kod Solina, hrvatski narodni vladari darivali svoj posjed splitskoj crkvi pa je na taj način Split kasnije proširio svoj teritorij, koji je pak u IX. i X. st. bio ograničen oko samih gradskih zidina. Trogir je također obuhvaćao vrlo mali teritorij, samo *Malo polje*, koji je s istoka graničio s bihaćkim teritorijem, a sa zapada s dridskim. Trogirskoj su crkvi hrvatski vladari također darivali posjede Bihaća. Na koncu vladavine hrvatskih narodnih vladara Trogiranima je pripadao zapadni dio kasnijih Kaštela, do crkve sv. Petra od Klobučca, a Splitsanima istočni, do blizu sela Ostroga. Takvo je stanje zatekao prvi zajednički kralj unije Ugarske i Hrvatske, Koloman (1107.).¹ Zapadni dio današnjega Kaštelanskog polja javlja se u srednjem vijeku od sredine XIII. do sredine XV. st. pod imenom Podmorje, a istočni pod imenom Dilat. Prvi je kasnije pripadao Trogiru, a drugi Splitu.² Najpoznatija naselja Podmorja bila su Ostrog, Šušnjare, Radun, Špiljan, Žestinj ili Miran, Bihaći i Baba.

Prestankom državnog središta na teritoriju kasnijih Kaštela i osobito nestankom vlasti hrvatske narodne dinastije, kraljevski su posjedi između Ostroga i Klobučca ostali bez stvarnog vlasnika. Stoga Splitsani i Trogirani počehše pomicati svoje granice kako bi što više teritorija ogradili u korist svojih općina. Splitsani su težili proširiti se do Bihaća, a Trogirani do Ostroga. Poradi toga zaredaše međusobne svađe i borbe u što su se uplitali obližnji gradovi, susjedni banovi i velmože a i ugarsko-hrvatski kraljevi. Ti sukobi potrajaše sve do pada Dalmacije pod Veneciju i do dolaska Turaka u susjedstvo Splita i Trogira. U ovom ćemo se radu držati, što je više moguće, kronološkog redoslijeda, makar na mjestima prekidali logički slijed pojedinog zbivanja.

U srednjovjekovnim ispravama teritorij kasnijih Kaštela po prvi put susrećemo u darovnici hrvatskog vladara Trpimira, izdanoj 4. ožujka 852. u Bihaćima. Njome taj vladar poklanja solinskoj (splitskoj) nadbiskupiji crkvu i samostan sv. Jurja u Putalju zajedno s nekim posjedima, kao uzvrat nadbiskupu Petru koji mu je pribavio srebro za crkveno posuđe.³ U peticiji te isprave nadbiskup Petar traži od Trpimira da mu za posuđeno srebro izda ispravu i potvrdi darovana dobra u Lažanima i Mosoru. Uz to traži crkvu sv. Jurja u mjestu koje se zove Putalj, također s posjedima i drugim dobrima, pozivajući se na ispravu vladara Mislava po kojoj mu je to bilo već prije dano. Sve navedeno u dispoziciji isprave Trpimir potvrđuje, uključujući i spomenutu crkvu, za koju kaže da joj pripada s istoka i zapada te od litica brda do mora kraljevski teritorij, kojemu su s obje strane kamene i željezne

¹ Marko PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, Sarajevo 1934., str. 3–9.

² Ivo BABIĆ, *Prostor između Trogira i Splita*, Trogir 1984., str. 72.

³ Jakov STIPIŠIĆ – Miljen ŠAMŠALOVIĆ, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, I, (dalje *Codex diplomaticus*, I), Zagreb 1967., str. 3–8.

oznake međaša, unutar kojih je ničije zemljište. U dijelu datacije te isprave navedeno je mjesto izdavanja isprave, Bihaći, u kojem se te godine sleglo mnoštvo uglednika u svojstvu svjedoka darovnice. Ta isprava predstavlja temelj posjeda splitskih nadbiskupa u Sućurcu,⁴ i oni su se pri svakom dokazivanju svojih prava na tom teritoriju uvijek iznova na nju pozivali.⁵ Kasnije, u XVI. i XVII. st., splitski su nadbiskupi upravo na temelju te isprave dokazivali da njihovi koloni Sućurani nikada nisu bili u istom položaju u kojem su bili ostali kaštelanski težaci, jer su Sućurani potomci slugu i sluškinja iz Trpimirove isprave.⁶ Naime, u peticiji se isprave uz nepokretnu imovinu navode i robovi s ropkinjama (*cum seruis et ancillis Stepus, Sagoleo, Chortino*) i na drugom mjestu, kad se poziva na prethodnika Mislava, također robove i ropkinje (*seruos quidem et ancillas*). Prijepisu isprave dodan je nakon komplekcije i kraći tekst s imenima robova u Mosoru,⁷ čemu se u povijesti nije posvećivalo dovoljno pozornosti.⁸ Kasnije ćemo robove ili *serve* sresti u Muncimirovoj,⁹ jednoj Zvonimirovoj¹⁰ i jednoj Kolomanovoj ispravi.¹¹

Međutim, Trpimirovo se darivanje u vrijeme Muncimira izrodilo u prepirke između kasnijeg istoimenog solinskog (splitskog) nadbiskupa Petra i ninskog biskupa Aldefrede. Ninski je biskup, naime, tvrdio da je Trpimirova darovnica vrijedila samo na određeno vrijeme, a ne i trajno.¹² Muncimirova isprava ujedno i pobliže navodi mjesto svojega izdanja u Bihaćima, a to je pred vratima crkve sv. Djevice Marte u nazočnosti mnoštva svjedoka.¹³

Kralj Krešimir (II.?) oko 950. poklanja devetorici zaslužnih i vjernih Hrvata otok Vranjic (*Durana*) i neke posjede u Solinu, a ovi na istom mjestu podižu crkvu posvećenu sv. Martinu, sv. Stjepanu papi i sv. Mariji i obdaruju je nekim posjedima.¹⁴ U neobično kratkoj dispoziciji te isprave Krešimir kraljevskim autoritetom u naraciji dopušta navedenoj deve-

⁴ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 5–6.

⁵ O samoj diplomatskoj strukturi isprave ponajviše su prostora posvetili između ostalih Miho BARADA, *Dvije naše vladarske isprave*, *Croatia sacra*, 7, Zagreb 1937., str. 1–59 i Nada KLAJIĆ, O Trpimirovoj darovnici kao diplomatskom i historijskom dokumentu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LXII/1960., Split 1970, str. 105–155.

⁶ Vjeko OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, Split 1978., str. 80–81.

⁷ *Codex diplomaticus*, I, str. 6. Svi prijepisi nemaju toga dodatka.

⁸ Neven BUDAK, *Servi ranog srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Dalmaciji*, *Starohrvatska prosvjeta*, III, sv. 15, Split 1985., str. 257.

⁹ *Codex diplomaticus*, I, str. 22–25.

¹⁰ IDEM, str. 141–142.

¹¹ Tadija SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, II, (dalje *Codex diplomaticus*, II), Zagreb 1904., str. 10–11.

¹² *Codex diplomaticus*, I, str. 22–25.

¹³ I toj je ispravi s diplomatske stajališta najviše prostora, između ostalih, posvetio M. BARADA, *Dvije naše vladarske isprave*, *Croatia sacra*, 7, Zagreb 1937., str. 60–96. Osim njega, diplomatsku analizu te, kao i svih ostalih isprava iz doba hrvatske narodne dinastije, sačinila je N. KLAJIĆ, *Diplomatska analiza isprava iz doba hrvatske narodne dinastije* (I. i II. dio), *Historijski zbornik*, XVIII/1965., Zagreb 1966., str. 141–188; XIX–XX/1966–67, Zagreb 1968., str. 225–263.

¹⁴ *Codex diplomaticus*, I, str. 39–43.

torici trajno posjedovati otok Vranjic, koji je do tada bio kraljevski otok, te isto tako njivu u Solinu pokraj arene i drugu na mjestu koje se zove Putmorje. To svoje darivanje kralj jamči sankcijom, a destinatari, u znak zahvalnosti, u dodatku isprave uzvraćaju novim darivanjem. Naime, grade crkvu u Vranjicu i obdaruju je mnogim dobrima koja se nalaze uglavnom na području Solina, ali i na teritoriju kasnijih Kaštela. Dispozicija tog dodatka ispravi potanko navodi ta dobra započinjući s komadom zemlje u Solinu pokraj zemlje samostana sv. Bartolomeja iz Knina sa zapadne strane, u uvali iznad mora gdje su gomilice. Na istom je mjestu drugi komad zemlje, iznad vode između dvije stijene u Solinu. Sljedeći je također na istom mjestu i proteže se s istočne strane sve do vrha u Stinici. Zatim, komad zemlje na mjestu koje se zove Konstako, sve do kanala vode iz Solina, koji je pak veliki komad zemlje. Nadalje, komad zemlje iznad rijeke između zemlje sv. Bartolomeja i kraljevske zemlje iznad koje su dvije obale. Potom jedan komad zemlje u gradu Solinu odozdo luke, koji se zove Merka, sa svim gomilicama koje su kod nje. Drugi komad zemlje u gradu Solinu, koji je uz zemlju u Premiku sve do arene pa skroz do puta koji je dijelom prema moru i gdje su na istom mjestu dva vrta u kojima su zidovi. Također komad zemlje Belaurata pokraj zemlje Kaksila (Kazila?). Komad zemlje u gradu Solinu na mjestu koje se zove Sestrule, ispod zida. Komad zemlje iznad škole svetog Dujma, gdje su sarkofazi mrtvih pa sve do Poroda. Također komad zemlje na mjestu koje se zove Vučine gdje su zidine. Komad zemlje iznad sv. Grgura, koji se zove Stražišće. Zatim komad zemlje sv. Grgura do morske strane kod Stinice u velikoj Labranji. Na istom mjestu komad zemlje uz zemlju sv. Grgura sa zapadne strane, gdje je veliki zid. Komad zemlje na istom mjestu u Labranji odozdo ispod Stinica, gdje je kameni jarak napravljen ljudskim rukama, i ostala tri komada odozdo utvrde Klisa, na mjestu koje se zove Perstrip. Te su zemlje bile gubavaca Toliša, a zovu se Orešje. Također druga zemlja niže sv. Tekle, koja se zove Iznad puta. Tu je zemlju dao Čerka, brat Vukote. Druga je zemlja pokraj mosta Sukvi. Sve potanko nabrojeno devetorica hrvatskih plemića uobličuju u ispravu koju polažu na kameni oltar crkve kako bi je svaki pojedinac mogao osobno dotaknuti desnicom, zaklinjući se u sankciji na evanđelje da neće drukčije biti.¹⁵

Pincije, rođak bugarskoga cara, zajedno sa svojim rodnom poklanja ispravom datiranom s 1. kolovozom 1000. crkvi sv. Mihovila zemlje u Solinu.¹⁶ U dispoziciji te isprave naznačeno je da je neke od tih zemalja Pincije kupio od Sidike i brata mu Kera iz naselja Kozice. To se mjesto, kako ćemo vidjeti, u drugim ispravama spominje više puta, a bilo je smješteno sjevero-istočno od Kaštel Gomilice.¹⁷

Svojom ispravom od 9. listopada 1075. kralj Zvonimir potvrđuje splitskoj crkvi darovnicu kneza Trpimira i Muncimira u svezi poklona crkve i posjeda sv. Jurja Putaljskog.¹⁸ U

¹⁵ IBIDEM.

¹⁶ *Codex diplomaticus*, I, str. 51–53.

¹⁷ Lovre KATIĆ, Naseljenje starohrvatske Podmorske župe, *Starohrvatska prosvjeta*, III/7, 1960., str. 169; V. OMAŠIĆ, Topografija Kaštelanskog polja, Split 1978., str. 15, 49.

¹⁸ *Codex diplomaticus*, I, str. 141–142.

dispoziciji, unutar koje se nalazi i pertinencija, te isprave izričito je navedena crkva sv. Jurja u Putalju sa svim posjedima označenim od stijene brda s ove strane do mora tik do kraljevskog zemljišta označenog u potvrdnici Zvonimirovih prethodnika Trpimira i Muncimira. U istoj se formuli dispozicije još jedanput opetuje i navodi ta crkva sv. Jurja sa svim posjedima. Splitskoj se biskupiji dakle jamči posjedovanje cijelog imanja putaljske crkve sa svim *servima* i *ancillama* nastanjenima na njemu, ali i onima koji će se ubuduće tu naseliti (*in eodem territorio in posterum residere volentibus*). To pokazuje da ti *servi* i *ancillae* nisu bili robovi u doslovnom smislu riječi, nego *villani* koji su s veleposjedničkih zemalja mogli odlaziti i ponovno se vraćati. Taj se status nije mijenjao ni u slučaju promjene vlasnika zemlje. U Trpimirovoj i Muncimirovoj ispravi, na koje se poziva Zvonimirova o kojoj je riječ, nema nikakvih naznaka za strukturalne promjene u svezi darovanih posjeda. U Trpimirovoj se doduše navode *servi* i *ancillae*, ali se ne spominje njihov odlazak i dolazak na posjede, dok se u Muncimirovoj jasno precizira da se posjed daje *cum servis et ancillis, campis et vineis, pratis et silvis, cuncta mobilia et immobilia*, što nesporno pokazuje da ti *servi et ancillae* ostaju na toj zemlji i onda kad se mijenja vlasnik. Iako se njihova pokretnost ne spominje, to još nije dokaz da toga nije bilo u IX. stoljeću, već da je to karakteristika tek Zvonimirova vremena.

U ispravi od 16. travnja 1078. kralj Dmitar Zvonimir ponovno poklanja splitskoj crkvi neka sela, zemlje i pašnjake koje su joj nekoć poklonili njegovi pradjedovi.¹⁹ Budući se radi o prethodnim darivanjima, navedena se dobra nabrajaju unutar naracije isprave. Pored ostalih sela i zemalja navedena su i unutar kasnijeg kaštelanskog teritorija sela i zemlje sv. Jurja u Putalju. To su u Kozicama, Lažanima, Ostrogu i Bihaćima s cjelokupnom ratnom zalihom utvrda Labina, Radošića i Smine, koja se nalaze oko, na i pod brdima Dubrave, te crkve sv. Mojsija, sv. Stjepana, sv. Marije i sv. Petra iz Klobučca i druga sela i zemlje koje pripadaju splitskoj nadbiskupiji. U taj se slijed uklapa i Zvonimirova isprava kojom 1083. poklanja splitskom nadbiskupu Lovri zemlju Konjuštinu u Zmini.²⁰ U njezinoj su formuli svjedoka, uz ostale, navedeni i članovi kraljevske obitelji, jer se zemlja odnosi na *territorium regale*.

Stupajući u samostan sv. Stjepana kod Splita, *dux* Stjepan 1078. poklanja istom samostanu neka zemljišta.²¹ U dispoziciji te isprave navodi se da su to dva polja Stjepanova očinstva, od kojih je jedno kod mosta Naslap, sve do rijeke, i uz dobra njegova nećaka, a drugo točno uz Brestovi potok sve do rijeke i također do dobara njegova nećaka. Među svjedocima za to Stjepanovo darivanje na prvom je mjestu kralj Zvonimir, žena mu, kraljica Lepa i njihov sin Radovan, što je i razumljivo jer se radilo o kraljevskom zemljištu. Oba su se polja vjerojatno nalazila na području kasnijih Kaštela ili pak u blizini.

¹⁹ IDEM, str. 160–162.

²⁰ IDEM, str. 180–181.

²¹ IDEM, str. 164–165.

Kralj Zvonimir 1078. presuđuje spor koji je zbog nekih zemalja imao Petar Crni s kraljevim ujakom Strezom.²² Spor se odnosi na zemlje u Mosoru od Solina do Bihaća. Zvonimir ih je najprije bio dodijelio svome ujaku Strezi, a onda poništio odluku jer se ispostavilo da su one vlasništvo samostana sv. Petra u Poljicima.²³ Možda bi se u taj slijed moglo svrstati i kasnije nastalu ispravu Petra Crnog koji sa svojom ženom Anom 1085./86. poklanja samostanu sv. Petra u Selu neke zemlje u Polju.²⁴ U dispoziciji se isprave kaže da su zemlje »*in loco, uocato Campo*,« koje počinju od zida duž obale i protežu se sve do obale, a gornjom stranom sve do planine nasuprot moru.²⁵ Iz prve je isprave vidljivo da Zvonimir ujaku Strezu ne daje *terra regalis*, kako to područje u daljnjem tekstu isprava naziva, na doživotno uživanje a niti u nasljedstvo. Ne govori se niti o privremenom ustupanju kraljevske zemlje, već samo o ustupanju prava ubiranja podavanja. Prema tome, u naprijed navedenom sporu u vrijeme Trpimira, ninski je biskup Aldefreda bio potpuno u pravu u odnosu na splitskog nadbiskupa Petra. Iz toga proizlazi da je većina hrvatskih vladara sve do Zvonimira znala sačuvati najdragocjeniji dio državnih i vladarskih zemalja u svojim rukama. U ispravi se ističe samo ubiranje prihoda, iako je Streza Zvonimirov ujak, a možda i stranac, što bi za Petra Crnog bila olakšavajuća okolnost u nastalom sporu. K tomu, u vrijeme hrvatskih narodnih vladara u Hrvatskoj nije bio nazočan feudalni sustav franačkog tipa, po kojem je vladar davao vazalima zemlju najprije na doživotno korištenje, pa onda od god. 877. i pravo nasljedstva. U Hrvatskoj je unutar vladajućeg sloja bio nazočan langobardski tip odnosa, uz klauzulu da je vladar ustupao zemlju u trajno, a ne u feudalno vlasništvo. Međutim, iako franački tip feudalizma nije bio primjenjivan u Hrvatskoj, ipak se od kralja Zvonimira u Biogradu i Zadru pojavljuje termin *alodium*, koji je karakterističan samo za franačko pravo i za ona prava na koja je ono imalo utjecaja.²⁶ U slučaju Streze ne radi se dakle o osporavanju Petra Crnog da ta zemlja nije kraljevska, odnosno kraljevih podanika, već o pogrješnom uvjerenju kraljevske uprave da se ona mogla prenijeti s jednog podanika na drugog. Kraljev opoziv vlastite odluke ujedno je pokazatelj poštivanja feudalnog zakona tadašnje Hrvatske. Prethodno darivanje, pa onda poništavanje ubiranja prihoda u korist Streze jasno pokazuje da je netko tu zemlju obrađivao i uzgajao plodove za budućeg uživatelja. Za pretpostaviti je da se radna snaga sastojala od slobodnih seljaka koji su tu zemlju obrađivali i uživali je, a za uzvrat davali kraljevu podaniku unaprijed određeni dio plodova u naturi. Promjenom kraljeva podanika oni su i dalje ostajali na toj zemlji s istim obvezama.

²² IDEM, str. 166.

²³ Ferdo ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925., str. 572.

²⁴ *Codex diplomaticus*, I, str. 183–184.

²⁵ IDEM, str. 184.

²⁶ Lujo MARGETIĆ, Bilješke o međunarodnom položaju Hrvatske, *Zvonimir kralj hrvatski (zbornik radova)*, Zagreb 1997., str. 24–25.

Ispravom iz god. 1076.–1078. kralj Zvonimir poklanja samostanu redovnica benediktinki u Splitu, osnovanom 1060., zemljište Pusticu u Lažanima.²⁷ U dispoziciji te isprave navodi se da se mjesto Pustica nalazi u Lažanima u blizini samostana. Zvonimirovu ispravu potvrđuje 8. rujna 1089. njegov nasljednik kralj Stjepan II.²⁸ Naracija te potvrđnice navodi da je pred Stjepana II. došla upraviteljica navedenog samostana iz Splita sa svojim sestrama i donijela ispravu nedavno preminulog kralja Zvonimira, koja se pak odnosi na kraljevsko zemljište na mjestu koje se zove Lažani. Kralj Stjepan vidjevši valjanu ispravu svoga prethodnika, odnosno potvrđenu i potpisanu, osnaži njezin sadržaj i izda potvrđnicu s pečatom, potpisom i potvrdom svjedoka, navodeći ponovno u koroboraciji da se zemljište zove Pustica, koja će kasnije postati jezgra samostanskog posjeda u tom kraju. Posjed se dakle nalazio na području kasnije zvanom *Dilatium*, kojeg pojedinci nazivaju i *Vlačine*, u današnjoj Kaštel Gomilici, gdje su sredinom XII. st. benediktinke sagradile crkvu sv. Kuzme i Damjana te kuću s gospodarskim zgradama u Kozici.²⁹ Područje Lažana je po svoj prilici bilo naseljeno već u vrijeme navedenih isprava, ako ne i prije, jer su darovane zemlje mogli obrađivati seljani koji su oko njih stanovali.³⁰

Kralj Zvonimir 1083. poklanja samostanu sv. Stjepana kod Splita zemlju Radunu.³¹ Taj se pravni čin ostvaruje nakon naracije u dispoziciji isprave. Zvonimir kazuje da je odlučio, između ostalog, obdariti navedeni benediktinski samostan, na čelu s opatom Gisilbertom, zemljištem u mjestu zvanom Raduna s pravom posjedovanja, raspolaganja i prodavanja komu hoće. Isto zemljište Radunu benediktinskom samostanu potvrđuje Zvonimirov nasljednik, kralj Stjepan II. 1089.³² Župna crkva sela Radun bila je crkva sv. Nikole od Podmorja, koja se spominje u toj Stjepanovoj ispravi. U Radunu je postojala i crkva sv. Jurja, zvana *od Podmorja* ili *u Orišac ispod Šušnjara*. Te su se dvije crkve skupa s trećom, posvećenom sv. Petru, u Klobučcu zvale crkve *od Podmorja*.³³ Prema zemljištu navedenih isprava vjerojatno je nastalo potkozjačko naselje Radun iznad željezničkog stajališta u Kaštel Starom,³⁴ a toponim Radun sačuvan je do danas u imenu potoka koji teče tim predjelom.³⁵ I u toj Zvonimirovoj ispravi svjedoci su i članovi njegove obitelji, što potvrđuje činjenicu da se radilo o vladarskom posjedu.

Nakon sela na istočnoj strani kasnijih Kaštela, putem prema zapadu stiže se na područje zvano *Miri*, gdje je oko 1088. tepčija Ljubomir sagradio crkvu i samostan sv. Petra od Klobučca. Crkva je dobila naziv po mjestu Klobučac (Klobuk, Klobučec, Klobučić). Sa-

²⁷ *Codex diplomaticus*, I, str. 169–170.

²⁸ IDEM, str. 188–189.

²⁹ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 6.

³⁰ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 16; Prilog proučavanju triju srednjovjekovnih isprava s kaštelanskog područja, *Radovi Pedagoške akademije*, 2, Split 1977., str. 235–237.

³¹ *Codex diplomaticus*, I, str. 181–182.

³² IDEM, str. 189–190.

³³ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 7.

³⁴ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 16.

³⁵ IDEM, str. 133.

mostan je pripadao benediktincima ali je dosta rano opustošio, dok se crkva održala sve do 1420. Klobučac je po svoj prilici bio središte kraljevskih posjeda, gdje su bile sagrađene i gospodarske zgrade.³⁶

Ugarsko-hrvatski kralj Koloman ispravom od 15. lipnja 1103. potvrđuje splitskoj nadbiskupiji sva prava i posjede.³⁷ U dispoziciji te isprave, analogno ispravi hrvatskog kralja Zvonimira od 16. travnja 1078.,³⁸ između ostalog navodi se »*villam quoque Gosilam, villam Ostrog, villam Labenam*«, a prije toga »*presertim villam sancti Georgii de Putalo*« sa svim ljudima koji u njemu stanuju i svim njihovim dobrima. Time se po prvi put u ispravama sv. Juraj u Putalju navodi kao selo. Njegovi stanovnici su sluge ili *servi* čiji je položaj nasljedan.³⁹

U dispoziciji falsificirane isprave, datirane tobože s 15. kolovozom 1104. i V. indikcijom,⁴⁰ uz ime osnivača donesen je i popis darovanih zemalja beneficija sv. Mihovila u Lažanima i sv. Martina u Kruševiću. Taj su beneficij u srednjem vijeku činile dvije crkvice posvećene sv. Mihovilu i sv. Martinu. Crkvice se sv. Mihovila nalazi na jednom grebenu u području Lažana, a crkvice sv. Martina je današnja crkva Gospe od Snijega ili Gospe na Krugu, podno Kozjaka. Međusobno su udaljene oko jedan kilometar u pravcu jugoistoka. Župi toga beneficija pripadale su filijalne crkvice u selima Kozice, Kruševići i Budrine. U ispravi se također navodi granica između splitskog i trogirskog teritorija (»*na Stupu gdi mejaš jemaju Trogirani... ključ gvozdjen jest zaliven olovom u stini zvanoj Prosik ...*«), ali ona odgovara granici XIV. stoljeća.⁴¹

Nakon toga kronološkim slijedom dolazi isprava opata Brna kojom 1129. uređuje granice zemalja svojega samostana sv. Stjepana kod Solina.⁴² Između ostalog u dispoziciji se navodi: »*Et de li fino al fiume andando in su et uenendo in giu fino alla Steniza, et fino al ponte.*«⁴³

Na kraju isprave ugarsko-hrvatskog kralja Gejze II. iz 1142. navodi se da taj kralj »potvrđuje zauvijek sve posjede (trogirske) između brda i mora, od samostana sv. Petra sve do Vratca preko Smokvice, koje je hrvatski kralj Zvonimir bio darovao prethodnicima.«⁴⁴ Tako Trogiranima bijahu osigurane zemlje sve do sv. Petra od Klobučca.

³⁶ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 6.

³⁷ *Codex diplomaticus*, II, str. 10–11.

³⁸ *Codex diplomaticus*, I, str. 160–162.

³⁹ N. BUDAK, *Servi ranog srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Dalmaciji*, str. 259.

⁴⁰ Latinski tekst isprave donio je Kerubin ŠEGVIĆ u: *Vjesnik hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, IV/1, Zagreb 1902., str. 56–65.

⁴¹ V. OMAŠIĆ, *Prilog proučavanju triju srednjovjekovnih isprava s kaštelanskog područja, Radovi Pedagoške akademije*, 2, Split 1977., str. 241. Opširnije o značenju isprave str. 240–252.

⁴² *Codex diplomaticus*, II, str. 39.

⁴³ IBIDEM.

⁴⁴ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 9, prema I. LUCIUS, *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau* (dalje I. LUCIUS, *Memorie*), Venetia M. DC. LXXXIV, str. 20. Taj je dodatak ispustio D. FARLATI, u svome *Illyricum sacrum*, IV, str. 330, a poslije njega i mnogi drugi objavljujući te isprave.

Predstojnica benediktinki u Splitu, po imenu Kaća, daje prepisati 1171. zemlje u Dilatu.⁴⁵ U dispoziciji te isprave obuhvaćeni su svi posjedi splitskih benediktinki od sela Ostroga na zapadu do istočnih granica samostanskih posjeda kod crkve sv. Kuzme i Damjana. U toj se ispravi po prvi put spominje splitski srednjovjekovni teritorij Dilat koji se nalazio na istočnom dijelu Kaštelanskog polja. Njegova je granica prema Trogiru ustaljena u XIV. st. kada je Ostrog konačno pripao Trogiru. Na morskoj je strani prije toga granica bila označena stupom koji se u trogirskim izvorima zvao Stup pod Ostrogom a u splitskim Stup u Dilatu. Važniji sastavni dijelovi Dilata bili su Lažani sa Selištem, sela Kruševik i Kozice, posjedi splitskih benediktinki i splitske nadbiskupije sa selom Sućurcem i na granici sa solinskim područjem selo Smoljevac. Tako se naziv Dilat upotrebljava od XII. do kraja XVI. st. a pojedinci ga poistovjećuju s Vlačinama u Kaštel Gomilici.⁴⁶ Sela Kozice i Kruševik su u zapadnom dijelu Dilata, na području današnjih Kaštel Gomilice i Kambelovca. I danas postoje lokaliteti na kojima su se nalazila ta sela. Kruševik je u današnjem Kambelovcu jugozapadno od crkve Gospe na Krugu (nekadašnji sv. Martin), a Kozice su u Gomilici – istočno od crkve sv. Kuzme i Damjana.⁴⁷

U naraciji navedene isprave iz 1171. predstojnica Kaća navodi razlog zbog kojeg je odlučila popisati zemlje u Dilatu. Benediktinke su, naime, bile zaboravile na jedan dio svojih posjeda u Dilatu koji su bili dobili darovnicama. Naracija ne navodi čijim darovnicama, ali se očito radi o ispravama hrvatskih narodnih vladara (osobito Zvonimira i Stjepana II.). Stoga su redovnice sakupile ugledne živuće svjedoke iz Splita, koji su imali dokaze preko svojih starijih, i dvojicu žitelja Dilata koji su dobro poznavali taj kraj, te praćene mnoštvom žitelja Dilata skupa obilazile to područje, obilježavale znakovima samostanske posjede i ujedno ih bilježile u zemljišne knjige. Čin popisivanja je očito bio javna stvar pa je time i sama sastavljena isprava vjerodostojni izvor podataka. U samom činu popisivanja posjeda, a i kasnije, zasigurno je bilo poteškoća jer su nakon smjene dinastije mnogi kraljevski posjedi promijenili vlasnika pa su tako i samostanski posjedi svojatani od strane privatnika. Popis ili Zavod posjeda započeo je od Turica prema Budraševu dubu (dubravi) pa sve do litica gdje se nalazi špilja, kako navodi pertinencija u dispoziciji isprave. Jedino se sa sigurnošću može utvrditi položaj Špilje jer se ona i danas tako naziva. Područje ispod Špilje naziva se Podšpilje, a iznad Nadšpilje. U blizini se još nalaze lokaliteti Stražbenik, Ivaniševo, Carevo točilo, Careva dubrava, Orišine, izvor vode Sinjkinja, šuma Gazdijuša i Babin dolac. Nije sigurno je li cijeli taj teritorij pripadao splitskim benediktinkama, ali je sigurno da je ispod njega teritorij prema moru bio uveden u Zavod.⁴⁸ Sljedeći navedeni posjed pertinencija navodi pod imenom Soline koje se nalaze ispod Malčinova luga. Soline se danas nalaze uz morsku obalu.⁴⁹ Slijedi posjed ispod sela Ostroga na prostoru Plano.

⁴⁵ *Codex diplomaticus*, II, str. 130–132.

⁴⁶ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 35–42.

⁴⁷ IDEM, str. 48.

⁴⁸ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 72.

⁴⁹ IDEM, str. 73.

Taj se toponim sačuvao do danas.⁵⁰ Posjed Plano počinjao je od ploče (*Placca*) i prostirao se sve do bunara Malun i dalje do Japnenice (*Calcara*). Bunar Malun nije poznat, ali je svakako bio istočnije od Ploče, a jedna je Japnenica postojala i u XVIII. st.⁵¹ Nakon toga zapisan je i obilježen posjed ispod Humca i sv. Mihovila pod Klisom, a pružao se sve do Stinice. S istočne ili gornje strane taj posjed počinje od uzvisine zvane Vipera i pruža se sve do stijene u koju je zaboden metalni ključ. Uz posjed pod Klisom spominje se i neka crkva, ali to nije sv. Mihovil u Lažanima, jer je lokalitet Stinica (danas uz željezničku prugu u Kaštel Gomilici) dosta udaljen od te crkve.⁵² Pored Stinice često je javlja naziv Zastinica i Podstinica.⁵³ Toponim Vipera se prema L. Katiću odnosi na veliki greben na padinama Kozjaka iznad Kaštel Gomilice.⁵⁴

Završetkom obilaženja terena, nakon upisa posjeda u katastik ili Zavod i nakon stavljanja znakova i međaša za svaki posjed, nazočni su došli do crkve sv. Kuzme i Damjana, sagrađene na samostanskom zemljištu u Pustici, te su tu ona dva svjedoka iz Dilata pred gotovo stotinu ljudi iz toga kraja povišenim glasom izjavili da je popis ispravan. Glavni dio posjeda može se približno ubicirati, jer je upravo oko crkve sv. Kuzme i Damjana, dok su ostali posjedi razbacani. Mogućnost ubiciranja Pustice dala je povoda povjesničarima da se rasprava proširi i na kasnije samostanske isprave iz 1188. i 1200. koje su bile izdane povodom sporova oko samostanskih posjeda. Prvi je spor nastao 1188. kada je predstojnica Kaća tužila nekog Vučinu, sina Bitova, što je oteo samostansku zemlju u Dilatu koja se zvala *Lugoperscina*.⁵⁵ Samostan je za taj posjed posjedovao Zvonimirovu ispravu, a spor je okončao splitski knez Grubeša. Sporni se posjed nalazio u Dilatu ispod Vipere. Smrcu kneza Grubeše Vučina 1200. pokreće spor protiv benediktinki pred splitskim nadbiskupom Bernardom, ali ovaj potvrdi odluku kneza Grubeše i izda novu ispravu u kojoj potvrdi benediktinkama posjede dobivene od kralja Zvonimira.⁵⁶ Za *Lugoperscinu* Bernardinova isprava veli da je *super Viperam*, dok je sporni posjed u Grubešinoj ispravi *in Dillato subter Vipera*. To je vjerojatno neka pogreška jer obje isprave navode da je sporni posjed *in Dillato*. Po svoj prilici *Lugoperscina* je različit posjed od Zvonimirove *Pustice*. U obje se potonje isprave navodi da se samostanski posjed prostire do granica posjeda splitske crkve, a to su današnje granice Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice.⁵⁷ Splitski nadbiskup Bernard, iako u sukobu s benediktinkama zbog solinskih mlinova, branio je njihov interes, vjerojatno zbog pravednosti.

⁵⁰ IBIDEM.

⁵¹ IBIDEM.

⁵² IBIDEM.

⁵³ IBIDEM.

⁵⁴ IBIDEM.

⁵⁵ Original isprave čuva se u *Samostanskom arhivu sv. Marije u Zadru*; *Codex diplomaticus*, II, str. 221–223.

⁵⁶ *Codex diplomaticus*, II, str. 389–391, prema originalu arhiva samostana sv. Marije u Zadru. Ta je isprava s pogreškama objavljena najprije na str. 348–349 istog sveska *Codex diplomaticus*.

⁵⁷ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 83.

Navedena i vrlo poznata predstojnica Kaća daje 1180. popisati neke otete samostanske zemlje.⁵⁸ Benediktinke su, naime, sredinom XII. st. sagradile na svom posjedu u Pustici crkvu sv. Kuzme i Damjana, a uz nju i jednu kuću za stanovanje. Iznad njihova posjeda Pustice u to je vrijeme na padinama Kozjaka postojala starohrvatska crkva sv. Mihovila od Kozice, a podigli su je žitelji zapadnog dijela Dilata. U navedenom opširnom popisu zemalja iz 1171. navodi se i starohrvatsko naselje Ostrog.⁵⁹

Splitski je crkveni sabor 1185. razgraničio dalmatinske biskupije. Splitskoj nadbiskupiji, između ostalog, pripadnu crkve sv. Marte u Bihaćima i sv. Petra od Klobučca, a trogiriska biskupija, protivno Gejzinoj ispravi, izgubi teritorij u Bihaćima i Klobučcu.⁶⁰ Navedeni su podatci sadržani u formuli dispozicije te isprave.

Utemeljitelji crkve sv. Marije Špiljanske popisuju 1189. zemlje i međe te crkve.⁶¹ Iste godine benediktinac Petar popisuje međe i zemlje samostana sv. Petra u Klobučcu kod Trogira.⁶² Utemeljitelji u dispoziciji prve isprave započinju popis s prvom zemljom koja pripada sv. Mariji Špiljanskoj, a nalazila se ispod puta te crkve i zvala se Počivala, toponim koji označava prikladno mjesto za odmor. Nadalje se u ispravi navodi više toponima, npr. Stinice, Šušće, Bezice, Pokrovnik, Bufali i drugi. Neki se od njih i danas mogu ubicirati. U drugoj su navedenoj ispravi neki od svjedoka obišli samostanske posjede koji su bili obilježeni u stijenama slovom P. Na jednom je mjestu bio postavljen stup, na kojemu je također bilo uklesano slovo P., oko kojega su se nalazili samostanski posjedi, navodi dispozicija ispravâ. Veći dio toga posjeda nalazio se uz morsku obalu, dok je drugi dio bio razbacan po Podmorju. Jedna se zemlja nalazila ispod posjeda sv. Nikole, a neke su bile u Pokrovniku (danas Blato) i u Gomilama. U blizini Klobučca nalazile su se crkve sv. Jurja od Žestinja ili od Mirana, sv. Nikole i sv. Jurja od Podmorja. Prve se dvije spominju 1189., ali su sagrađene prije te godine. Prema predaji, crkvu sv. Jurja u Žestinju sagradili su neki Barbanići. Nekoć je služila žiteljstvu koje je živjelo pod brdom Trećanicom. Zemlje splitskih benediktinki dopirale su na zapadu do ispod sela Ostroga i ispod crkve sv. Mihovila pod Kozicom. God. 1189. spominje se pod Radun od Ostroga i ostroški podžupan po imenu Graguj. Prema ispravama Ostrog se prostirao iznad današnjega Kaštel Lukšića, a samo selo Ostrog s crkvom sv. Lovre ispod Kozjaka.⁶³ Kilometar sjevernije od crkve sv. Petra od Klobučca nalazila se navedena crkva sv. Marije od Špiljana, kasnije nazvana *Stomorija*. Sagrađena je 1189. kao župna crkva. Jugozapadno od sv. Jurja Žestinjskog uzdiže se brežuljak na kojemu je smješteno mjesto Bihaći s crkvom sv. Marte koja je obnovljena 1197., a mjesto je bilo naseljeno sve do prve polovice XIV. st. kada je zbog

⁵⁸ *Codex diplomaticus*, II, str. 169.

⁵⁹ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 17.

⁶⁰ *Codex diplomaticus*, II, str. 193; M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 10.

⁶¹ *Codex diplomaticus*, II, str. 239.

⁶² IDEM, str. 240–241.

⁶³ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 6.

ratova opustjelo. U vrijeme hrvatskih narodnih vladara tu su se nalazili vladarski posjedi i gospodarske zgrade.⁶⁴ Obnovljena crkva sv. Marte bila je posvećena sv. Ivanu, a pripadala je trogirskoj biskupiji od 1189.⁶⁵

Veliki dio istočnog dijela Špiljana zvao se Kolovrat.⁶⁶ Tako se i danas naziva. Južno od Kolovrata smještene su Smokvice ili Smokvinac, a zapadno su Marceline, koje postoje i danas, i Kosovo. U sklopu tih toponima je i naziv *Fornaže* koje se u XIII. st. nazivaju *Furnum* (peć). Za pretpostaviti je da taj latinski izraz u notarskim knjigama trogirske kancelarije odgovara toponimu Špiljan u čijem se zapadnom dijelu nalazio predjel Žitnik.⁶⁷

Papa Celestin III. prilikom podjeljivanja nadbiskupskoga plašta splitskom nadbiskupu Petru, 13. ožujka 1192. razgraničuje opseg njegove nadbiskupije.⁶⁸ U pertinenciji se dispozicije između ostalog kaže: »*vilam sancti Georgi cum omnibus pertinentiis suis, Cosiza, Ostrogh ...*«⁶⁹

U sačuvanom prijepisu iz XVII. st. isprave crkve sv. Ivana (prijašnje sv. Marte) u Bihacićima iz god. 1197.⁷⁰ poglavito se navodi područje Bihacâ i obnovitelje crkve koji u XII. st. tu žive. Prema ispravi, oni su obdarili crkvu posjedima i tako stekli pravo *juspatronata*.⁷¹ Žitelji Bihacâ i okolice nisu nikad prihvatili promjenu imena crkve sv. Marte u sv. Ivana. U izvorima pisanim nakon navedene isprave iz 1197. gotovo redovito se navodi naziv sv. Marta. Koliko je tamošnje stanovništvo bilo vezano uz tu crkvu, između ostalog se može vidjeti i iz oporuke Jure, žene nekog Marina Dragoša iz Trogira, iz 1272. godine.⁷²

Splitski nadbiskup Bernard, 13. srpnja 1200. određuje teritorij splitskih benediktinki,⁷³ pa između ostalog u dispoziciji isprave kaže: »*quod est in Dilato super Viperam quod territorium vocitatur Lugoperscina...*«⁷⁴ Splićani su, naime, na splitskom crkvenom saboru 1185. uz crkvu sv. Marte u Bihacićima i sv. Petra u Klobučcu tražili i teritorij sv. Vitala, ali 1200. herceg Andrija taj teritorij potvrdi Trogiranima.⁷⁵ Crkva sv. Vitala nalazila se na području lokaliteta Tarce u blizini morske obale, blizu Divulja.⁷⁶

⁶⁴ IDEM, str. 6–7.

⁶⁵ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 17–18.

⁶⁶ M. BARADA, *Trogirski spomenici*, I/1, Zagreb 1948., str. 397.

⁶⁷ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 138.

⁶⁸ *Codex diplomaticus*, II, str. 251–253.

⁶⁹ IDEM, str. 251.

⁷⁰ Ispravu objavio: V. OMAŠIĆ, Prilog proučavanju triju srednjovjekovnih isprava s kaštelanskog područja, *Radovi Pedagoške akademije*, 2, Split 1977., str. 239–240.

⁷¹ IDEM, str. 237–239.

⁷² M. BARADA, *Trogirski spomenici*, I/1, str. 336–337.

⁷³ *Codex diplomaticus*, II, str. 348–350.

⁷⁴ IDEM, str. 348.

⁷⁵ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 10.

⁷⁶ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 18.

Nakon spora s Desinom Bene ispravom se određuje pripadnost vinograda benediktinkama splitskog samostana godine 1201.⁷⁷ U dispoziciji se poblize ne navodi dio Dilata u kojem je taj vinograd, ali se pretpostavlja da je to na mjestu gdje su benediktinke sastavile Zavod ili popis svojih zemalja.⁷⁸

Papa Inocent III. potvrđuje 23. prosinca 1202. splitskoj nadbiskupiji, na čelu s nadbiskupom Bernardom, sela Bihaće i Gradac s juspatronatom sv. Marte koji su im darovali ugarsko-hrvatski kralj Emerik i njegov brat *dux* Andrija.⁷⁹ U toj se papinoj ispravi Bihaći po prvi put spominju kao selo, a Gradac (Gradiz) je vjerojatno današnji lokalitet Gradac oko jedan kilometar zapadno od Bihaća.⁸⁰

Postavši ugarsko-hrvatski kralj, Andrija 1207. potvrđuje splitskoj nadbiskupiji sva prava i posjede.⁸¹ U svezi kasnijeg teritorija Kaštela navedena su sela Sućurac (*villam s. Georgii*), Ostrog (*villam que dicitur Ostrohe*), Kozica (*villam que dicitur Coziza*), Labin (*villam Lavenam*), crkva sv. Petra od Klobučca (*ecclesiam sancti Petri de Clobuchichi*), te cijeli kraljevski posjed (*totum regale predium*) u Bihaćima zajedno s crkvom sv. Vitala koja je pripadala tom dobru sa svim svojim pripadnostima. Iz dispozicije isprave iz iste godine (1207.) saznaje se da sudac Formin iz Splita kupuje neku zemlju u Dilatu.⁸²

Svojom naklonošću Trogiranima izda 1216. ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. ispravu po kojoj im priznaje cijeli teritorij od Stupa pod Ostrogom do Smokvice u Zagori. U dispoziciji isprave pojedinačno su nabrojani selo Bihaći, crkve sv. Vitala i sv. Jurja (od Žestinja), pašnjaci u Divuljama, trogirsko Malo polje te cijelo tadašnje trogirsko zagorje (područje koje se zvalo Mezlina). Lucius donosi da ta isprava nije bila valjana, jer nije imala kraljevski pečat, pa stoga Andrija sljedeće (1217.) godine, 14. siječnja, izdaje novu ispravu po kojoj im potvrđuje sve gore navedene posjede osim baštinskih zemalja pojedinaca.⁸³ U toj se ispravi po prvi put spominje Stup pod Ostrogom kao granica splitskog i trogirskog teritorija, ali bez navođenja Ostroga kao sela koje je ranije potpalo pod splitsku nadbiskupiju.⁸⁴ Stup je vjerojatno i ranije označavao neku granicu. Tom je dakle Andrijinom ispravom na teritoriju kasnijih Kaštela Trogiranima pripala morska obala sve do Stupa, a Splitsanima Ostrog.⁸⁵

Nezadovoljni ispravom iz 1217. ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. u korist Trogirana, Splitsani na čelu s nadbiskupom Guncelom ustaše protiv Trogira. Međutim, kralj naredi da se okonča svaka daljnja međusobna rasprava i ponovno potvrdi Trogiranima posjede sv.

⁷⁷ *Codex diplomaticus*, III, str. 14.

⁷⁸ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 39.

⁷⁹ *Codex diplomaticus*, III, str. 16.

⁸⁰ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 18.

⁸¹ *Codex diplomaticus*, III, str. 70–71.

⁸² IDEM, str. 67–68.

⁸³ G. LUCIO, *Historia di Dalmatia et in particolare delle Citta di Trau, Spalatro e Sebenico*, Venetia 1674., str. 7; M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 10; V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 18, 98.

⁸⁴ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 18.

⁸⁵ Ubikaciju navedenih toponima nešto drukčije određuje Lovre KATIĆ, Reambulacija dobara splitske nadbiskupije 1397., *Starohrvatska prosvjeta*, III, sv. 5, 1956., str. 157.

Petra od Klobučca, teritorij Bihaća i sv. Vitala. Za sve to izda 1220. Trogiranima ispravu.⁸⁶ Uz to kralj Andrija ušutka splitskog kneza Domalda koji je Trogiranima osporavao pravo posjedovanja u *Velom polju* i mlinova u Pantanu i Divuljama. Trogirani tako dobiše ostatak vladarskog dobra od Klobučca do Ostroga, a stup pod Ostrogom bijaše postavljen kao međaš splitskog i trogirskog teritorija. Međutim, sada se ponovno diže nadbiskup Guncel svojatajući za sebe selo Ostrog. Pozove Hrvate Toljena i Vučetu, sinove Butkove, i njihovu rodbinu da obrađuju ostroške zemlje. Pozivajući se na baštinsko pravo oni počеше u Ostrogu graditi utvrdu s nakanom da se ondje vrate s obiteljima. Međutim, ljeti 1225. Splićani, na čelu sa svojim knezom Petrom Humskim, krenu kopnom i morem na Ostrog. Spale ga i poruše do temelja, a Ostrožane (Didiće) sa ženama i djecom pobiše ili pohvataše i odvedoše u zarobljeništvo u Split, porušivši im čak i crkvu s grobljem iz kojeg izbacaaše kosti pokojnika. U tom se pohodu Splićanima pridružiše i Trogirani, smatrajući valjda manjim zlom porušiti Ostrog nego da on dođe u ruke nadbiskupu i njegovim Splićanima.⁸⁷ Preživjeli Didići raspršili su se iz Ostroga po trogirskom i splitskom teritoriju, ali nisu odustali od svojih prava na Ostrog. Pun mržnje na Hrvate, te je događaje pristrano opisao njihov suvremenik, splitski nadđakon Toma.⁸⁸

Splićani se ni dalje nisu mirili s uspjesima Trogirana kod ugarsko-hrvatskih kraljeva. Da im se dodvori, njihov nadbiskup Guncel 1231. ponovno pokrene pitanje posjeda u Bihaćima i sv. Vitalu, tražeći da oni pripadnu splitskoj crkvi. U tome ne uspije, ali to umiri Splićane koji zalaganjem svojega kneza Gargana sklope 11. srpnja 1239. s Trogiranima mir u šesnaest točaka na deset godina.⁸⁹

Sklopljeni mir poremetiše divlji Tatari koji 1242. provališe u Ugarsku i Hrvatsku. Bježeći prema moru, kralj Bela IV. skloni se u Trogir. Mnoga mjesta Hrvatske postaše zgarišta. Ni teritorij kasnijih Kaštela nije bio pošteđen; tu je tatarska vojska palila i žarila znajući da je kralj u utvrđenom Klisu pa onda u Splitu i Trogiru. Nakon njegova razočaranja u Splićanima, Trogirani primiše kralja gostoljubivo, a on im pak za uzvrat 18. ožujka 1242. potvrdi ispravom sve dotadašnje posjede i povlastice svojih prethodnika »od stupa pod Ostrogom, koji je nekoć bio postavljen kao međaš između Splita i Trogira, sve do sela koje se zove Smokvica«. ⁹⁰ U dispoziciji te isprave izričito se navodi samostan sv. Petra od Klobučca, selo Bihaći, crkva sv. Vitala i pašnjaci u Divuljama.

Ta kraljeva odluka izazva ljubomoru Splićana spram Trogiranima i pobunu protiv njega. Belinim povratkom u Ugarsku Splićani, naime, na čelu s ratobornim knezom Bernardom, zarate protiv Trogirana. Iznenada udare na Trogirane otevši im robu, neke izrane a pedeseticu zarobe i utamniče. Uto iz Modene u Italiji stiže u Trogir franjevac Gerardo koji se ponudi za mirovnog posrednika među zaraćenim gradovima. Njegovim je nastojanjem 11. rujna 1243. u Trogiru sklopljen mir između Splićana i Trogirana.⁹¹ Po tom miru selo Ostrog sa svim okolnim zemljama posta vlasništvo splitske

⁸⁶ *Codex diplomaticus*, III, str. 184–185.

⁸⁷ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 10–12.

⁸⁸ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 18–19.

⁸⁹ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 12–13; V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 19.

⁹⁰ Ivan LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, I, Split 1979., str. 163; *Codex diplomaticus*, IV, str. 146–148.

crkve, usprkos svim trogirskim kraljevskim privilegijama. Pitanje teritorija Bihaća i sv. Vitala osta neriješeno. Trogirani su morali pristati na takve uvjete zbog nadmoći Splitskana i oslobađanja zarobljenika.

Kralj Bela ne htjede niti čuti za taj dogovor, osobito zbog negiranja njegove isprave i nepriznavanja kraljevske vlasti i odredbi. Stoga svojim pismom od 3. prosinca 1243. poništi ugovoreni mir.⁹² U pismu se navodi da je mir iznuđen silom i strahom i da se trogirске povlastice trebaju trajno poštivati. Splitskani odbiše kraljevo pismo i udariše brodovljem na Trogirane. Trogirani, međutim, dobiše bitku upravo na Veliki četvrtak 1244., zarobivši splitsku lađu i šezdeset ratnika.⁹³ To još više razbjesni ratoborne Splitskane koji za svoga kneza izabraše bosanskoga bana Mateja Ninoslava te zajedno s humskim knezom Andrijom i Poljičanima provale u trogirsko polje.⁹⁴ Nato Bela udari na Ninoslava u Bosni, a ban Dionizije s Trogiranima, Šubićima i knezom Nelipićem na Splitskane, koje 13. srpnja 1244. strahovito poraze. Potom je sklopljen mir, 19. srpnja te godine, po kojem je splitski kaptol morao pristati na uvjete da zemlje od stupa pod Ostrogom prema Trogiru, uključujući i selo Ostrog, pripadnu Trogiranima. Da ne bi dolazilo do novih sukoba, utvrđeno je da Splitskani prepuste Trogiranima sve kuće i posjede u gradu i na teritoriju pod Trogirom, a isto tako Trogirani Splitskanima na splitskom teritoriju. Mir obznani hrvatski ban i herceg Dionizije ispravom od 19. srpnja 1244.⁹⁵ Kralj je potvrdio mir,⁹⁶ ali i zatražio da se pregledaju sve splitske i trogirске isprave jer je doznao da Splitskani posjeduju mnoštvo krivotvorina.⁹⁷

Kroz navedeni period sačuvano je niz oporuka koje navode zemljišta na području Dilata. Tako se u oporuci Rada iz Splita, 23. listopada 1226., navodi vinograd u Dilatu koji je pripadao zemljištu benediktinskog samostana,⁹⁸ opatica samostana benediktinki u Splitu, Katena, 22. siječnja 1234. prodaje neku zemlju;⁹⁹ u dispoziciji oporuke Melaja Radoševića od 17. svibnja 1249., navodi se da je oporučni vinograd smješten u Dilatu kod crkve sv. Kuzme i Damjana¹⁰⁰ i tako redom.

U Klobučcu su se nalazile tri crkve (sv. Nikole, sv. Jurja i sv. Petra) koje su se zvale crkve od Podmorja. U ispravi od 21. ožujka 1249., kojom u Trogiru Grgur, sin kneza Ilije, daje svoje zemlje u najam,¹⁰¹ u formuli dispozicije po prvi se put navodi naziv *Podmorje* (nastao vjerojatno od *Parathalassia*). Pod tim se nazivom podrazumijevao ne samo prostor

⁹¹ I. LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, I, str. 164–168; *Codex diplomaticus*, IV, str. 197–199.

⁹² *Codex diplomaticus*, IV, str. 208; M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 14.

⁹³ I. LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, I, str. 172–175.

⁹⁴ IDEM, str. 176.

⁹⁵ *Codex diplomaticus*, IV, str. 235–236.

⁹⁶ IDEM, str. 247.

⁹⁷ I. LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, I, str. 176–186; *Codex diplomaticus*, IV, str. 235–236, 247; M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 14–15; V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 19–20.

⁹⁸ *Codex diplomaticus*, III, str. 260.

⁹⁹ IDEM, str. 394–395.

¹⁰⁰ *Codex diplomaticus*, IV, str. 394–395.

¹⁰¹ IDEM, str. 384–385.

oko navedenih triju crkava, nego i cijelo područje od Resnika do splitske granice pod Ostrogom.¹⁰²

U jesen 1251. dođe kralj Bela s velikom pratnjom kod crkve sv. Petra od Klobučca i tu ostane skoro cijeli mjesec studeni. Oduzme Trogiranima crkvu sv. Petra s bivšim samostanom, gospodarskim zgradama i svim pripadnostima. Postojeće zgrade utvrdi, a kod crkve sv. Petra sagradi jednu novu utvrdu pa sve skupa preda pod jurisdikciju kraljevskoga grada Klisa.¹⁰³ Ta nam Belina odluka govori da su kasniji ugarsko-hrvatski kraljevi slobodno raspolagali s kraljevskim dobrima bivših hrvatskih narodnih vladara. Za Belina boravka u hrvatskom dijelu ugarsko-hrvatskog kraljevstva pred kralja dođe knez Osor iz roda Kačića, moleći ga da mu Trogirani vrate teritorij zvan Knježine na području Bihaćâ, koje su pripadale njegovu rodu Kačića i njemu. Trogirani izjaviše da oni taj teritorij posjeduju više od šezdeset godina, našto kralj od njih zatraži da to potvrde zakletvom svojih dvanaest uglednika. Spor se riješi tek 1266. i to u korist Trogirana,¹⁰⁴ kada po svoj prilici više nema na životu Osora Kačića. Posjedi su se Kačića, naime, nalazili u Bihaćima, a nakon smrti kneza Osora u izvorima više puta nalazimo kako Trogirani slobodno raspoložu njihovom zemljom. Tako 1278. prodaju šest vretena te zemlje koja se nalazi »*ad Keneginem*« (Knježine).¹⁰⁵

Umjesto oduzetih zemalja u Klobučcu 1251., Bela dade Trogiranima selo Bisticu (Bristivicu). Spočetka su se Trogirani bili pomirili s kraljevom odlukom, ali ubrzo počеше negotovati zbog izgubljenog Klobučca. Povod im je bio sukob s banom Stjepanom, čiji je službenik iz Klisa nanio neke štete u trogirskom polju. Potuže se kralju, a on ih 7. listopada 1255. ipak uze pod svoju zaštitu.¹⁰⁶

Za razdoblje nakon toga sačuvan je niz isprava u kojima se spominje teritorij Podmorja i Dilata. Tako Dujam Cega 21. travnja 1257. daje zemlju nekom Kitošu za sadnju vinograda;¹⁰⁷ Tiha, udova Mihe Stoše 10. veljače 1260. pravi u Splitu svoju oporuku u kojoj se navodi zemlja u Dilatu blizu crkve sv. Kuzme i Damjana i dvije manje zemlje u Dilatu pod selom Kozice;¹⁰⁸ Dragan Radomirov uzima od Dujma Kassara 14. travnja 1266. obrađivati vinograd u Vlačinama;¹⁰⁹ papa Klement V. uzima 13. lipnja 1266. pod svoju zaštitu trogirskog biskupa i sva njegova prava i posjede¹¹⁰ i tako redom.

Nakon dvadesetak godina nastojanja Trogirana da im kralj vrati oduzete zemlje oko crkve sv. Petra u Klobučcu, konačno to bi učinjeno 16. lipnja 1275. preko bana Nikole, a po odredbi kralja Ladislava Kumanca.¹¹¹ Tako Trogirani na tom prostoru ponovno dođoše u

¹⁰² M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 7.

¹⁰³ IDEM, str. 15.

¹⁰⁴ G. LUCIO, *Historia di Dalmatia*, str. 72; V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 20–21.

¹⁰⁵ M. BARADA, *Trogirski spomenici*, I/2, Zagreb 1950., str. 179.

¹⁰⁶ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 15.

¹⁰⁷ *Codex diplomaticus*, V, str. 65–66.

¹⁰⁸ IDEM, str. 154–156.

¹⁰⁹ IDEM, str. 378–379.

¹¹⁰ IDEM, str. 380–382.

¹¹¹ *Codex diplomaticus*, VI, str. 109–110; M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 15.

neposrednu blizinu Splitskana iz čega se izrodiše novi sukobi. Povod novome ratu bijaše splitsko otimanje Ostroga. Združeni sa Šibenčanima i nekim hrvatskim velmožama, Splitskani udare s kopna i mora na Trogirane. Trogirani se nađoše u nezavidnom položaju jer im ban, zbog svojih problema, nije mogao priskočiti u pomoć. On ih stoga nagovori na pregovore s protivnicima nakon čega, 30. lipnja 1277., dođe do nagodbe.¹¹² Prema tom sporazumu sve posjede splitske nadbiskupije, njezinog kaptola, samostana i crkava na trogirskom teritoriju od stupa pod Ostrogom prema Trogiru, Trogirani moraju vratiti Splitskanima. Uz to su morali platiti još tri tisuće libara na račun zamjene privatnih posjeda, jer ih je bilo više splitskih na trogirskom nego li trogirskih na splitskom teritoriju. Selo Ostrog sa svim njegovim pripadnostima Trogirani prepustiše plemenu Didića, čiji su članovi bili raseljeni po Splitu i Trogiru. Pitanje crkve sv. Petra u Klobučcu osta neriješeno do 1278. kad ga riješi kralj u korist Trogirana.¹¹³

Nakon kraljeve odluke o pripadnosti crkve sv. Petra u Klobučcu Trogiranima, nastala mir između njih i Splitskana. Međutim, 1283. Splitskani se skupa sa Šibenčanima ponovno združe protiv Trogirana. Na to se potonji potuže banu Pavlu Šubiću, njegovoj braći i mnogim hrvatskim velmožama koji se 29. listopada 1283. okupiše u crkvi sv. Petra od Klobučca.¹¹⁴ Nakon toga Trogirani izaberu za svoga potestata Pavla, brata Jurja Bribirskog, i 1291. sklope mir sa Splitskanima na pet godina. Neprijateljstva su skoro prestala, a Juraj Bribirski pri kraju svoje uprave prizna 1303. Trogiranima vlast nad cijelim Podmorjem, to jest područjem od splitskih granica prema zapadu u koje je bio uključen i Ostrog.¹¹⁵ Smrću bana Pavla Bribirskog, zaredaše ponovno međusobne svađe Splitskana i Trogirana sve do poraza bana Mladena Šubića 1322. nakon čega se Trogir, a nekoliko godina kasnije i Split, stavi pod mletačku zaštitu, koja je nastojala sprječavati izbijanje sukoba između ta dva grada, kako bi ih što više vezala uza sebe. Trogir je nastojao sačuvati zemlje u Podmorju i na području Ostroga. Ponovno je uspostavljeno pravo općine na zemlje u Ostrogu, a zatim i ispitano porijeklo vlasništva zemlje u Podmorju, pri čemu su općinske zemlje zavedene u katastarsku knjigu zvanu *Zavod*. Četrdesetih godina XIV. st. došlo je do prodaje nekih zemalja u Podmorju privatnicima, ali je veći dio ostao općinsko vlasništvo.¹¹⁶

Za navedeno razdoblje sačuvano je, pored navedenih, i niz drugih isprava koje govore o tom teritoriju. Tako *actum* isprave od 22. listopada 1328., po kojoj Juraj Šubić (brat bana Pavla) određuje svoga zastupnika Jurja Jurinića u sporu sa Splitskanima oko neke zemlje, navodi polje uz more, blizu crkve sv. Kuzme i Damjana, smještene između Solina i Trogirana.¹¹⁷ Toponim Kuzmine, sjeveroistočno od crkve, vuče porijeklo vjerojatno po toj crkvi.¹¹⁸

¹¹² *Codex diplomaticus*, VI, str. 206–211; M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 15–16.

¹¹³ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 16.

¹¹⁴ *Codex diplomaticus*, VI, str. 434–435. O toj crkvi više u: I. OSTOJIC, *Benediktinci u Hrvatskoj*, Split 1964., str. 277–280.

¹¹⁵ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 22.

¹¹⁶ IDEM, str. 23–24.

¹¹⁷ *Codex diplomaticus*, IX, str. 423.

¹¹⁸ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 66.

U jednom ugovoru iz 1342. navodi se zemlja u Dilatu u Krtinama.¹¹⁹ Taj se toponim nalazi na granici Sućurca i Gomilice, izvan stare kaštelanske ceste.¹²⁰

U vrijeme mira središe se mnogi problemi, ali opet zaprijeti rat. Naime, zarate Venecija i Genova pa se dalmatinski gradovi pod Venecijom poboje napada genovskog brodovlja. Stoga 1354. Trogirani donesoše odluku da se utvrdi kula sv. Petra u Podmorju i okruži jarugama. Uto se, nakon desetgodišnjeg mira s Venecijom, diže ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. da oslobodi Dalmaciju od mletačkog lava. Gradovi Split i Trogir vrte se 8. i 9. srpnja 1357. pod kraljevu vlast. Tom prilikom Splitski isposluju od kralja potvrdu privilegija, a njihov nadbiskup Ugolin opet potakne pitanje Ostroga i Bihaća. U veljači 1358. naređeno je žiteljima Ostroga da se moraju pokoravati samo splitskom nadbiskupu kojega je kraljev opunomoćenik istodobno uveo u posjed sela Bihaći.¹²¹ Na tu se odluku pobune Trogirani i potuže kralju, koji pak imenuje predstavnike koji će ispitati spor. Kraljevi se dostojanstvenici na mjestu uvjere da su Bihaći i Ostrog na trogirskom teritoriju, što i izjave na hrvatskom saboru pod Ostrovičom. Izjavu potvrdi kralj Ludovik, 23. kolovoza 1358.¹²² Tom kraljevom odlukom prestaje sukobi Splitskih i Trogirana, a stup pod Ostrogom postade granicom između njihova dva grada. Tada se i Didići iz Trogira potuže kralju da Ostrog pripada njima po presudi knezova Bribirskih 1277., ali na kraju ipak izgube parnicu i Ostrog 1362. konačno pripade Trogiranima.¹²³

Posebnu opasnost po teritorij Kaštela činili su Vlasi, koji se tu pojavljuju pod okriljem hrvatskih velmoža. Zbog velike suše 1362. pojavili su se s brojnim grlima stoke u Podmorju. Trogirani su se obratili za pomoć banu Nikoli Seću, moleći ga da ih oslobodi vlaških pustošenja. Ban ispravom zabrani Vlasima da se spuštaju na trogirski teritorij,¹²⁴ ali od toga nije bilo koristi jer su Vlasi i dalje pustošili i pljačkali žiteljstvo Podmorja. Stoga Trogirani odluče obnoviti utvrdu kod sv. Petra u Podmorju u kojoj je danju i noću trebao stajati kapetan sa svojim ljudima radi obrane od Vlaha.¹²⁵ Koliko je taj problem bio ozbiljan pokazuje i isprava vojvode Hrvoja i njegova šurjaka, cetinskog kneza Ivana Nelipića, koji u ime kralja Ostoje, između ostalog, Vlasima zabranjuje zadržavanje sa stokom na trogirskom teritoriju, uz prijetnju kaznom od dvije stotine dukata.¹²⁶ Kasnije ćemo vidjeti da je i splitski nadbiskup Andrija Gvaldo imao silnih problema s njima.

U Dilatu se 1370. spominje zemlja u Lisičinama.¹²⁷ Taj se toponim nalazi uz staru cestu između Kambelovca i Gomilice.¹²⁸ U isto se vrijeme navodi zemlja Torac,¹²⁹ a taj se loka-

¹¹⁹ *Nadbiskupski arhiv u Splitu*, S. 29 – B, 1,9.

¹²⁰ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 40.

¹²¹ *Codex diplomaticus*, XII, str. 452–454.

¹²² IDEM, str. 505; M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 17–18.

¹²³ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 26.

¹²⁴ G. LUCIO, *Historia di Dalmatia*, str. 279.

¹²⁵ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 27.

¹²⁶ G. FEJER, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, tom. X, vol. IV (1401.–1409.), Budae 1841., str. 159–161.

¹²⁷ G. PRAGA, *Testi volgari spalatini del trecento*, *Atti e memorie della Societa dalmata di storia patria*, Zadar 1925., str. 68.

litet nalazi na području Kaštel Gomilice.¹³⁰ Godinu dana kasnije (1371.) obvezuje se splitski barkariol Tvrtko Utiković zakupcima prijevoza u Barkanju i Dilatu da će tijekom zakupa cijelo vrijeme stanovati u Barkanju i prevoziti putnike po uobičajenoj cijeni.¹³¹ Barkanj se nalazio na obali današnjeg Kaštel Sućurca.¹³² U tom se razdoblju po prvi put (1379.) spominje crkva sv. Ivana od Brinja koja se nalazila iznad sv. Jurja u Radunu, na vrhu Kozjaka. Gradile su je neke obitelji koje su davno izumrle. Njihovo je patronsko pravo biranja nadarbenika kasnije prešlo na Kaštelane. Odatle najvjerojatnije i potječe naziv Brinje.¹³³

Smrću ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I. polje od Klisa do Trogira ponovno posta poprište krvavih sukoba. Trogirani, 2. siječnja 1380., narediše da se kod sv. Petra od Podmorja u moru napravi nasip za pristanište ratnih brodova, dok Splićani zaključiše, 20. rujna 1389., da se u Vranjicu sruši stara kula i sagradi nova.¹³⁴

Iste godine kad su se dalmatinski gradovi predali pod vlast bosanskog kralja Tvrtka I., on preko svojih poslanika, 1. kolovoza 1390., izda Splićanima ispravu o njihovim granicama prema Trogiru, Klisu, Poljicima i Omišu.¹³⁵ Izgleda da Trogirani baš nisu bili zadovoljni s odredbama te isprave jer su se nakon toga bili poprilično ohladili prema bosanskoj vlasti. Kako se saznaje iz isprave, poslanici su najprije obišli postojeće granice i istražili stanje zemalja, kuća, posjeda, međaša i ostalog, a onda odredili nove granice splitske općine. U međusobno spojenoj naraciji i dispoziciji, između ostalog, s desne strane rijeke Jadro splitska granica ide od zidina drevne Salone prema brdu sv. Mihovil. Oko toga puta bilo je dosta svađa i nesporazuma, pa su postavljeni posebni znakovi da bi se točno odredila granica. Naime, granica prolazi od kote nedaleko mora, po imenu Glavica, gdje obično pristaju brodovi za izvoženje kamena iz Salone. U sredini te kote postavljen je u nazočnosti poslanika stupić na čijoj su gornjoj strani uklesana slova »S. P.« koja označuju ime grada Splita (*Spalati possessio*). Odatle granica ide do jedne hridi na kojoj su s njezine južne strane također uklesana spomenuta slova »S. P.« Nastavlja se prema stijeni koja gleda prema brdu sv. Mihovila, a na njoj su također uklesana slova »S. P.«, i dalje prema crkvi sv. Mihovila pa s brda sve do stupića koji označava granicu Splićana s Trogiranima.

Za opis tih granica, u svezi predmetnog teritorija, u navedenoj su ispravi upotrijebljeni analogni latinski izrazi iz Trpimirove isprave i ispravâ ostalih hrvatskih i ugarsko-hrvatskih vladara.

¹³⁰ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 40.

¹³¹ IDEM, str. 71.

¹³² IDEM, str. 40.

¹³³ Vladimir RISMUNDO, Pomorski Split druge polovice XIV stoljeća, *Izdanje Muzeja grada Splita*, sv. 5, Split 1954., str. 99.

¹³⁴ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 40.

¹³⁵ M. PEROJAVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 7.

¹³⁶ IDEM, str. 18–19.

¹³⁷ Šime LJUBIĆ, *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke republike*, IV, str. 283–284.

Dolaskom dalmatinskih gradova pod bosansku vlast na kaštelanskom se području sa svojim stadima još učestalije pojavljuju Vlasi (Morlaci) koji su, uz druge neprijatelje, silom prilika ujedinili Trogirane i Spliciāne u zajedničku obranu. Tako, u svrhu obrane od vlaških stada koja su nanosila ogromne štete Kaštelanskom polju, splitski nadbiskup Andrija Gvaldo 1392. započne u Sućurcu (Dilatu) blizu mora graditi utvrdu na mjestu zvanom Lućac. Taj nadbiskupov naum ozakoni hrvatsko-dalmatinski ban Vuk Vukčić Hrvatinić ispravom od 10. listopada 1392.¹³⁶ Odmah na početku isprave ban Vuk navodi svoje podanike koji moraju poštivati njegovu odluku o gradnji navedene tvrđave u Lućcu (Sućurcu), na zemljištu splitske crkve zvanom *Dilat*. Prethodne godine, ispravom od 8. studenoga 1391., ban Vuk primio je nadbiskupa Gvaldu pod svoju zaštitu i preuzeo, između ostalog, pod svoju zaštitu zaselak Labin nedaleko od Trogira, i zaselak Sućurac na Dilatu.¹³⁷ Ban je, naime, već prije započetu gradnju utvrde bio obustavio zbog krivih obavijesti svojih poslanika, štoviše, naredio je da se započeto poruši. Nadbiskup je morao uvjeravati bana da podizanje utvrde nije usmjereno protiv banata već za obranu posjeda od Vlaha i drugih lupeža koji pljačkaju polje. Saznavši pravu nakanu nadbiskupa, ban dopusti u korist grada Splita da Gvaldo u mjestu Lućac izgradi tvrđavu, kuću ili dvor, što već hoće – navodi naracija ili ekspozicija dotične isprave iz 1392. godine. Tako bijaše izgrađena utvrda s istom svrhom kao ona u Podmorju kod sv. Petra od Klobučca.¹³⁸

U ispravi Kninskog kaptola od 20. kolovoza 1397.,¹³⁹ o granicama posjeda splitske crkve, navodi se da je u njezinoj vlasti crkva sv. Jurja u Putalju sa selom Sućurac u Dilatu s tvrđavom u Lućcu.¹⁴⁰ Nakon utvrde kod sv. Petra od Klobučca, to bi bila prva utvrda ili kaštel, podignut na teritoriju kasnijih Kaštela.

Uz crkvu sv. Jurja u Putalju spominje se i crkva sv. Luke na vrhu Kozjaka. Prema reambulaciji iz 1397., selo Kruševik je pripadalo splitskoj nadbiskupiji, s posjedima od graničnog stupa između Splita i Trogira na zapadu, pa do crkve sv. Jurja u Putalju. Područje Kruševika pružalo se od današnjih granica Lukšića do granica Sućurca na padinama Kozjaka.¹⁴¹ Reambulaciju je sačinio kanonik Kninskog kaptola Bartolomej. Posjede oko crkve sv. Jurja u Putalju Bartolomej je opisao ovako: »Slijedi crkva sv. Jurja od Putalja sa selima Sućurac u Dilatu (*cum villis Sudzuraz in Dilato*) i utvrda ili kula u Lućcu sa svim svojim teritorijem od brdskih litica označenih s obadvije strane sve do mora i ostalih njezinih područja i prava koji se nalaze u ovim granicama. Počinju od Kotla uklesanog u stijenu u moru i idu ravno na brdo do Crjenice (*Sasso rosso*) i obuhvaćaju brdo koje se zove Kozjak, gdje je crkva sv. Luke koja pripada istoj nadbiskupiji, i cijelo to brdo sve do posjeda samostana sv. Benedikta prema moru i do mora.«¹⁴² Slijede posjedi u Lažanima s navedenim selom Kruševik, zatim posjed u Torcu

¹³⁶ Nadbiskupski arhiv u Splitu, *Donationales*, f. 40.

¹³⁷ D. FARLATI, *Illiricum sacrum*, III, str. 835; *Codex diplomaticus*, XVII, str. 397–398. Više arhivskih podataka za Vlahe na kaštelanskom području u *Kaptolskom arhivu* u Splitu.

¹³⁸ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 29.

¹³⁹ *Codex diplomaticus*, XVIII, str. 251–266.

¹⁴⁰ IDEM, str. 259.

¹⁴¹ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 50–56.

¹⁴² *Nadbiskupski arhiv u Splitu*, S. 25, f. 17.

(zapadno od današnje Gomilice), Milobraće, Nalin (i danas lokalitet u Kaštel Kambelovcu), posjedi između međaša sv. Martina i samostana sv. Benedikta, gajevi i pašnjaci prema zapadu, posjedi u Zastinici, Podstinici i Nadstinici, Dugi dub i drugi. Na trogirskom teritoriju posjedi su se splitske nadbiskupije nalazili na području zvanom Stupi, odnosno uz sam stup blizu mora koji je označavao međusobnu granicu. Prema zapadu se nalazio posjed ispod Vukašine stijene, zatim u Pušovici, Kovačići pod Planinom, u Gostinju, predjelu Bilaj, Koromačima (Gomile), Ključanici ili Kraljevoj ogradi, Špiljaku kod vode Česmina, Bihaću ispod brda, Ričicama ili Ričivicama i drugdje.

U kupoprodajnom ugovoru iz 1400. između Splićanina Dragoslava Prvoslavića i Mirse Pristinčića iz Dilata spominje se nadbiskupska zemlja Kiseljevica u Dilatu.¹⁴³ Taj se toponim nalazio na samoj granici Splita i Trogira, iznad Smokovika uz potok Šibovica. Kasnije se naziva Dračevica.¹⁴⁴

U međusobnim borbama između pristaša ugarsko-hrvatskih kraljeva, Sigismunda na jednoj strani i Ladislava Napuljskog na drugoj, Splićani i Trogirani ponovno započnu jedni drugima nanositi štetu. Stoga Trogirani, 31. listopada 1401., izabraše kapetana kod sv. Petra u Podmorju koji je trebao čuvati granicu trogirskog teritorija.¹⁴⁵ U Splitu dođe do sukoba među pristašama Sigismunda i Ladislava. Na Sigismundovoj je strani bio i nadbiskup komu Splićani iz osвете poruše i zapale tek sagrađenu utvrdu u Lučcu.¹⁴⁶

U oporuci Splićanina Stjepana Draganovića spominje se zemlja u Dilatu na mjestu zvanom Topolo.¹⁴⁷ Taj se toponim javlja i pod imenom Topolje, a nalazi se u Kambelovcu između stare i nove ceste.¹⁴⁸

Da se Mlečani ne bi ugniježdili blizu grada, Trogirani najprije poruše franjevački samostan blizu grada, zatim oštete mlinove u Pantanu, a 19. travnja 1420. razore kaštel kod sv. Petra od Klobučca. To, međutim, nije spriječilo Mlečane da 22. lipnja 1420. osvoje Trogir, a nekoliko dana kasnije i Split.¹⁴⁹ Rušenjem utvrde kod sv. Petra i nadbiskupske utvrde u Sućurcu cijeli teritorij od Solina do Trogira ostao je nezaštićen od nadolazeće turske sile.

¹⁴³ V. RISMUNDO, *Iz knjige splitskih srednjovjekovnih notara*, IX, Split 1977., str. 206.

¹⁴⁴ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 40.

¹⁴⁵ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 19.

¹⁴⁶ IDEM, str. 19–20.

¹⁴⁷ V. RISMUNDO, *Registar splitskog notara Jakova de Penna 1411.–1412.*, izd. *Historijskog arhiva Split*, VIII, Split 1974., str. 26.

¹⁴⁸ V. OMAŠIĆ, *Topografija Kaštelanskog polja*, str. 40–41.

¹⁴⁹ M. PEROJEVIĆ, *Postanak Kaštela*, str. 20.

Zusammenfassung*

DER RAUM ZWISCHEN SOLIN UND TROGIR IN DEN DIPLOMATIKFORMELN
MITTELALTERLICHER URKUNDEN

Der Raum zwischen Solin und Trogir (Kastela) besiedeln die Kroaten im 7. Jh. und nach dem Fall von Salona gründen sie ihren Staat mit Bihaći als Zentrum. Sic errichten neue Siedlungen, Kastele und Kirchen. So baut der Herrscher Mislav die Kirche St. Georg, und sein Nachfolger Trpimir, die der hl. Marta in Bihaći. Das ganze Land zwischen Solin und Bihaći war territorium regale. Als das Zentrum des Staates verlegt wurde, blieb das Land ohne legalen Besitzer, so daß die Bürger von Split und Trogir versuchten ihre Landbesitze zu erweitern. Streit und Kämpfe waren die Folge, in die auch andere Städte und Landesherren oft verwickelt wurden. Über all das findet man gerade in den mittelalterlichen Urkunden viele Angaben.

* Sažetke na njemački preveo mr. Ivica Tomljenović